

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. spalio 23 d.

Nr. 207 (39)

Saturday supplement October 23, 1999

No. 207 (39)

Partizanė. Laisvės kovų archyvas. 1994.

Moterys ir rezistencija Lietuvoje

Ona Voverienė

Lietuva šimtmečiais buvo karų ir grobiškų žygių — tai į Rytus, tai į Vakarus — kryžkelėje. Okupantai ne tik žudė ir naikino šviesiausius tautos žmones, bet ir stengėsi nutautinti juos, pavergti jų protą ir dvasią, primesti jiems savo kultūrą ir vertybių sistemas. Gal todėl Lietuvoje tokia gyva rezistencinė dvasia.

Tautos išlikimo klausimas mums visada buvo aktualus. Todel mūsų žmonių ir lietuvių moterų vertybių sistemoje patriotizmas šimtmečiais užėmė svarbiausią vietą.

Legendomis ir padavimais apipinta lietuvių moters meilė savo tėvynei, stipresnė už meilę savo mylimiesiems ir artimiesiems. Simonas Daukantas, pirmasis lietuvių istorikas savo *Darbuose senovės lietuvių kalbėnų ir žemaičių pasakojimo apie Lietuvos kunigaikščio Karjoto dukterį Živilę*, kuri dėl tėvynės laisvės nepagailėjo savo mylimojo išdaviko... Išvardijęs Živilės narsumą, kantrybę, tėvynės meilę ir kitas dorybes, S. Daukantas rašė: „šaukiau darbus graikų ir romanų, ir kitų giminių, vienok ne kokių giminių taip garbingos mergaitės neradau“ (cit. Pagal Daujotytės. *V. Moters dalis ir dalis*, a.v., 1992, p. 21).

Adomas Mickevičius, sielodamas dėl savo tėvynės Lietuvos likimo ir didžiudamas ja, jos tolimą ir garbingą praeitimi, sakė, kad jis kūrybinio įkvėpimo ir idėjų semėsi iš Lietuvos istorijos ir jos padavimų. Savo poemose *Živilė* ir *Grazina* jis iš amžių glūdumos ir milžinapių prikelė lietuvaite, jau minėtą Živilę ir Graziną, Naugarduko kunigaikštienę, amžinam gyvenimui. Grazina, kunigaikščio Liutaurio žmona, apsiėmusi vyro šarvais, išvedė karį su amžinai Lietuvos priešais kryžiuočiais. Ji ne tik apgynė tėvynę, bet ir išgelbėjo savo vyrą nuo amžinos išdavystės gedos, zuvo dėl šių idealų.

Praeitį šimtmečio pabaigoje ir šio pradžioje daktaro Vinco

Kudirkos įsiūbuotas tautinio atgimimo varpas žadino patriotinius jausmus, kvietė Lietuvos miestus ir kaimus į savo valstybės atkuriamą darbą.

Neseniai istorikai sugrąžino Lietuvai vieną žymiausių jos dukterų, rezistentę lenkų okupacinio režimo metu Marcelę Kubiliūtę, 1919 metais tapusią lietuvių karo žvalgybos, tuo metu žengusios pirmuosius žingsnius, rezidente Vilniuje. Kartu su bendražyge Ona Mokolauskaite jos atskleidė bene didžiausią prieškarį Lietuvos lenkų samokslą prieš jauną Lietuvos valstybę, demaskavo lenkų šnipinėjimo centrą POW Kauno apygardoje. Marcelė Kubiliūtė už žvalgybinę veiklą buvo apdovanota Vyčio ordinu. Kaip ir daugelis to meto lietuvių inteligentų, prasidėjus sovietinei okupacijai, ji buvo NKVD areštuota, nuteista, kentėjo Sibiro kalinių kancias, tremtį (Anušauskas A. Marcelės Kubiliūtės 100-osios gimimo metinėms // *Lietuvos aidas*. — 1998, geg. 5).

Rezistencinis žygdarbis buvo ir Emilijos Gruzdytės-Putvinskienės, Vlado Putvinskio-Putvio, Lietuvos Šaulių sąjungos įkūrėjo ir vieno žymiausių tautinės ideologijos kūrėjo žmonos, gyvenimas ir veikla. Nuo pat XX a. pradžios Putvinskių šilo Pavėzupio dvaras tapo lietuviybės puoselėjimo centru: čia buvo draudžiamosios lietuviškosios spaudos paskirstymo ir persiuntimo punktas, čia buvo įkurta slapta lietuviška mokykla, organizuojami lietuvių inteligentų renginiai, vakaronės ir pasitarimai, kuriuose dalyvavo beveik visi to meto patriotiniai nusiteikę lietuviai.

Viename savo laišku Izabelė Vilimaitė rašė: „Aš, kaip lietuviškos žemės dukra, turėjau įsijungti į išsilaisvinimo kovą, kad mano broliai ir seserys galėtų džiaugtis laisve ir gyvenimu“. Stasys Satkus, Domas Grumulis ir Izabelė Vilimaitė 1952 m. spalio 30 d. Tytuvėnų raj. Vilkiškių kaime, užpulti sribu, susisprogdino šeimai, išaugino penkis vaikus, buvo viena iš moterų šaulių organizacijos steigėjų, bet ir

turėjo didelės įtakos V. Putvinskio kūrybai. Viename savo laišku jis prisipažino: „Tavo minties intuityvus šuolis, skrydis, kartais kaip prožektoriaus šviesa perskrodžia tamsą ir iš jos slėpinių išplėšia ką nors netikėto“ (Putvinskienė E. *Atsiminimai* — Šiauliai, 1995 — p. 109). 1941 metais E. Putvinskienė su mažamečiais vaikais buvo ištremta, 1942 metais pasodinta į kalinimą. Ten nužudyta.

Aukso raidėmis į Lietuvos istoriją pradėdami įrašinėti moterų, pokario rezistentų vardai. Neseniai Lietuvos moterų lygos išleistoje leidiniuose *Lietuvaitės moteris ir rezistencija Lietuvoje* (V, 1998) minimi Lietuvos partizanų ir ryšininkų vardai — Lukšienė, partizano Juozo Lukšos — Daumanto motinos, mokytojos ir poetės Dianos Glemžaitės, Albinos Neifaltienės-Pušelės, Natalijos Deveikytės, Joanos ir Zuzanos Railaikių, E. Gendrolytės-Jurkūnienės, Jadvygos Jonušaitės-Milkintienės, Monikos Aluzaitės, Janinos Čepaitės, Stanislovo Budrevičiūtės-Kazlauskienės, Stėfos Žiminskaitės, Izabelės Skliutaitės-Navarackienės, Irenos Petkutės, Ninos Nausėdaitės ir kitų vardai.

Kitame leidinyje *Lietuvaitės. Žymiosios XX a. Lietuvos moterys* minimi Dianos Glemžaitės, Marijonos Žiliūtės, Danutės Mušinskaitės, Petronėlės Pušinskaitės-Velyvienės, Onos Vyšniauskaitės, Izabelės Skliutaitės-Navarackienės ir kitų Lietuvos moterų rezistentų vardai.

Viename savo laišku Izabelė Vilimaitė rašė: „Aš, kaip lietuviškos žemės dukra, turėjau įsijungti į išsilaisvinimo kovą, kad mano broliai ir seserys galėtų džiaugtis laisve ir gyvenimu“. Stasys Satkus, Domas Grumulis ir Izabelė Vilimaitė 1952 m. spalio 30 d. Tytuvėnų raj. Vilkiškių kaime, užpulti sribu, susisprogdino šeimai, išaugino penkis vaikus, buvo viena iš moterų šaulių organizacijos steigėjų, bet ir

KĘSTUTIS GENYS

PRIE IŠNIEKINTO PARTIZANO KAPO

Liejasi ir liejasi... Žaizda gyva...
Mažas šaltinėlis, o po visą šalį —
Kryžiai, kryžiai, kryžiai — kryžių Lietuva —
Mūsų Motina — gimtoji mūsų žemė.

Sudegė pilis. Žiupsnelį pelenų
Susizėrę kaip relikvijas į sauja,
Svetimi saom krašte tarp svetimų —
Nesurandam vietos Lietuvai po saule.

Užmaršties kirviu paženklinta gentis...
Kas iš jos didybės bepaliko?
Praeitį pamiršom, o dabartis
Saiposi iš mūsų — išdavikė.

Saiposi tauta iš savo neviltes,
Prie nežinomo kareivio kapo žekai
Skambina varpais (tik jau varpai ne tie).
Broliai, seserys! Nejaugi niekas
Nesusimąstys, nepagalvos — — —
Žuvo jie, kovodami už mūsų laisvę — — —
Jei ne jų auka, nebūtų Lietuvos —
Net ir tos, kurių šiandieną ašaromis laistom!

po svarstyklių ženklų
Vilnius, 1996

amžius — 1998, # rugs. 18).

Algirdo Varkalos, vieno žymiausių Lietuvos partizano Juozo Lukšos-Daumanto bendražygio, tėviškėje po visais pastatais buvo įrengti bunkeriai, ir visi jie buvo užminuoti prieštankiniais minomis, o motina pasakė: „Jei ateis enkavedistai sūnaus — susisprogdinsime visi kartu“.

Partizanų ryšininkės Irenos Sarpaliūtės motina, sužinojusi, kad jos dukrą verbuoja MGB, pasakė: „Vaikeli, neišduok žmonių. Geriau aš tave matysiu negyvatę, negu laisvą ir išdavikę“.

Vien Prienų krašte Morikūnų šeimoje buvo keturi vaikai, Juodžių — 6, Popierių — 6, Senavičių — 6. Ir taip visoje Lietuvoje. Kai Erzvilkio valsčiuje Fermų kaimo ūkininkų Tališauskų šeimoje buvo ketvirtas, paskutinis sūnus, visas Paupinės miškas skardėjo nuo motinos raudos. Stribai išsivedė iš namų penkiolikmetę partizanų seserį ir per naktį ją kankino, o stribynės kampe gulėjo vienuolikos metų mergaitė, kurią partizanai kepurės, tarp jų ir jauniausiojo Stasės Tališauskaitės brolio partizano. Jokie kankinimai ir patyčios negalėjo mergaitės palaužti.

Karščiausios Lietuvos moterų — motinų, seserų ir žmonių — troškimas buvo palaidoti savo sūnus ir vyrus. Nužudyti, jie buvo išrengiami ir numetami gatvėse, miestelių aikštėse pasityčiojami. Juozo Lukšos-Daumanto motinai pavyko palaidoti vien tik skarą, permirkusią jos zuvusio sūnaus krauju. (Gaškaite N. *Lietuvos moterys partizaninio judėjimo dalyvės // Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998 — p. 17).

Kai „brandaus socializmo“ metais raudonieji intelektualai svaicėjo apie mūsų kultūros „aukso amžių“, po Lietuvą klaidžiojo iš namų išvartys partizanų motinos. Jos tyliai kentėjo vienos, poeto K. Bradūno žodžiais tariant, sūriame nuo ašarų vandenyje skalbdamos kruvinus savo sūnų marškinus. Kai iš tremties grįžusi partizanų vado J. Žemaičio sesuo aplankė Lalgalių prieglaudoje apgyvendintą senutę motiną, ji sakė

tebelaukianti savo Jonuko. Bet jis jau seniai buvo sušaudytas Maskvoje, Butyrkų kalėjime, o jo budeliai Dušanskis ir Martavičius atmetė jo priešmirtinį prašymą pašmatyti.

Partizanė Jadvyga Žardin-skaitė, po penkiolikos metų lagerių sugrįžusi į Lietuvą, 1966 m. pavasarį aplankė dviejų zuvusių partizanų motiną. Buvo vėlyva naktis, kai ji pasiekė pamiškes sodybą ir pasibeldė į tą langelį, į kurį belsdavosi anais partizanavimo laikais. Ir nepaėjus nė minutėi, motina atvėrė duris. Paklausus, ar nemiegojo, motina atsakė: „Aš dvidešimt metų kas naktį sėdžiu prie langų ir laukiu sugrįžtančių savo sūnų“ (Gaškaite N. *Lietuvos moterys — partizaninio judėjimo dalyvės // Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998 — p. 7-17).

Kadrinis KGB karininkas (tikriausiai vyresnysis tardytojas majoras Sakajanas, vadovavęs bylai) vieną patikimiausių partizanų vado Juozo Žemaičio ryšininkų Niną Nausėdaitę — Rasą pavadino Antigone. Ji palto atlape visą laiką nešiodavosi įsiūtą mirtiną dozę nuodų („Jei kas, kad speciau susitvarkyti“). Tai daug pasako apie asmenybę, vaikstantį skustuvo asme-

nimis. Jai išdavystė — tai pats didžiausias nusikaltimas ir ji įvykdęs žmogus beveik praranda teisę gyventi.

Tai ji — Nina — prieš aušrą iš čekistų nelaisvės namų išvedė Jono Žemaičio ketverių metų sūnelį Laimutį, kuris po mamos mirties liko našlaitis. Ji keletą kartų išnėrė iš čekistų rankų, pro tamsą skubėdama su medikamentų ryšuliu miškui. 1947 m. žiemą, sukurusi pėsčiomis keturiasdešimt kilometrų ir perėjusi Raseinių krašto miškus, pilmus staigiančių vilkų, Nina skubėjo pranešti partizanų vadams apie išdaviką Markulį — Erelį ir taip išgelbėjo keliasdešimt vyrų nuo žūties. Vėliau Uchtos ir Kazachstano lagerių golgota, vergų kolonos su čekistų pjūdomais šunimis, sunkus, alinantis, 12 valandų per dieną darbas, netekus sveikatos, invalidų gretos, tiesos sakymas Lietuvai atgavus nepriklausomybę. „Visa tai, ką nuveikia žmonės, tampa pra-eitimi, bet toli gražu — ne visas tampa istorija, kaip ir ne kiekvieną — net KGB karininkas pakrikštija Antigone“ (Ignatavičius E. *Šių laikų Antigone // Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998. — p. 34-41).

Izabelė Skliutaitė-Navarackienė ir rezistencinį judėjimą įsijungė 1944 metais. Iš pradžių padėjo besislapstantiems nuo rusų kariuomenės vyrams, vėliau, jų padedama, užmegzė ryšius su partizanų vadu Žaibu — Valovu Voveriu ir jo pavaduotoju Žvalgu, jiems teikė informaciją. Gavo Ramunės, vėliau Jūraitės slapyvardį. 1945 metais tapo Žaibo būrio Daukšos, mokytojo Ramanausko, Vanago ir mokytojo Lepškos Jazmino ryšininke. Lankydavo partizanus Varčioje, Roškaičiuose, Atžalyne, Punioje, Nemunaitėje ir kitur, parūpindavo medikamentų, tvastų, žiemai šiltų rūbų, šovinių, net ginklų, platino pogrindinę spaudą — *Laisvės varpą*, *Už tėvų žemę*. Žuvus Žvalgui, su draugėmis kankia jį palaikydavo. 1946 m. birželio 23 d. buvo suimta, zauriai kankinama. Niekas neišdavė. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Nuteista 10 metų kalėti ir 5 metams tremties. Kalėjo Lukiškių, Kuzbaso, Karagandos kalėjimuose. Į Lietuvą grįžo 1955 metais, po Stalino mirties.

Rado sudegintus namus, išblaškytą šeimą (Voverienė O. *Izabelė Skliutaitė Navarackienė // Lietuvaitės. Moteris ir rezistencija Lietuvoje*. — V., 1998. — p. 53-56).

Partizaninį judėjimą numalšinusi, rezistenciją įsijungę daug jaunimo. Jie rašė proklamacijas, tautinių švenčių metu iškabindavo vėliavas. Buvo suimti, įkalinti. Tarp jų buvo Nijolė Gaškaite, dabar 5 monografijų autorė.

Tikintieji pogrindžio sąlygomis leido *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką*, kurioje kalbėjo apie okupacinį režimą Lietuvoje. Tarp jų buvo Nijolė Sadūnaitė.

Paskutinė auka buvo Loretą Asanavičiūtę, zuvusi už Lietuvos laisvę 1991 metų sausio 13 d. po sovietų kareivių tankų.

Tai tik keletas Lietuvos moterų rezistentių portretų. Jų buvo šimtai — motinų, žmonių, seserų, mylimųjų. Daugelis jų žuvo. Kitos grįžo į Lietuvą — be sveikatos, su lauzytais likimais. Nijolė Gaškaite viename savo straipsnyje apie Lietuvos moteris rezistentes rašė: „Sunku nusakyti, ko neteko mūsų visuomenė dėl šių šviesuolių sulaužytų likimų. Tačiau ar tik neteko? Nebaigti darbai, neatskleidę pasaukimai, iki galo neįvykdyta misija — toks jų gyvenimo kraštis. Tačiau neįvykdyta misija, kad turtingiausias yra tas, kuris viską atidavė“ (Gaškaite N. *Inteligentė rezistencijoje // Lietuvaitės. Žymiosios XX a. Lietuvos moterys*. — V., 1998. — p. 34-47).

XX a. i Lietuvos istoriją įrašė daug vardų, liudijusių, kad žmogus gali pakilti aukščiau visų negandų ir jį įveikti. Deja, visa nusinėšantis laikas trina iš žmonių atminties tų šviesiausių Lietuvos vaikų veidus, prisiminimus, jų žygdarbių auką, kai tūkstančiai Lietuvos narsiausių vyrų ir moterų stėjo ginti savo tėvynę, nors ta kova, tada ir atrodo beviltiška. Nėra didesnio žygdarbio negu gyvenimo auka už savo tėvynę.

tautą ir jos idealus. Todel Lietuvos moterų lyga, kurios vadove esu, skiria ypatingą dėmesį savo veikloje rezistencinei kovai Lietuvoje, siekia sugrąžinti jos didvyrių vardus istorijai, įamžinti jų atminimą.

Del tėvynės laisvės — sesės ir broliai partizanai. LKA, 1994.

ONĖ BALIUKONYTĖ

IŠ CIKLO „NEREGIO SODAI“

Rašmenų tirštuma
Jau nieko negali išreikšti
Beprasmiška egzistencija
Neatvers dieviškųjų prasmų
Nepagimdys pilnatvės
Arba nors pilnatvės
Virš besikilnojančio
Kaip dūstančios Žemės krūtinė
Mūsų ilgesio vandenyno
Kiek tūkstančių metų
Jau stovim jo priešinguose krantuose
Sapnuodami vienas antrą
Kuris pirmasis
Išdrįsime žengti vandeniu
O ne rašyti eilėraščių
Tapyti paveikslus
Ar gimdyti
Panašius į save
Iš didžio beprasmybės

Viešpatie
Tavo šis kalavijus
Ir juo šiandien rytoj pakirsi
Išikūnijusi netobulybę
Pretenduojančią į Dievo paveikslą
Ir panašumą
O vis dažniau primenančią
Į šiaurę ištremtą kietį
Kurį bet kas bet kada gali palaužti
Ir sutrypti net padangių paukštis
Ar glėžnas besvoris angelas
Trumpam nusileidęs ant žemės
Jų sparnuotą valią
Tavo tiesa
Žmogaus tik maža mikroskopinė
Kaip smėlio kruopelė teisybė
Tačiau dar pažvelk
Prieš pakeldamas kalaviją
Ar kaimiečio dalį ir pjautuvą
Kokios gražios
Šios amžiais klajojančios kopos
Trapiji laiko namai
Vienintelis sielos prieglobstis
Viešpatie

Laumžirgio šikšnosparnio varno
Netgi puolusio angelo
Bet ne žmogaus sparnai
Mums tebeklūpinėti ir šliaužti
Susidrausyti rankas ir kojas
Aistrų erškėtynuos
Burna prie burnos ir užmerktomis akimis
Kaip to reikalauja ragana žemė
Ištroškusi kraujo ir seklos
Netyrų gimdos vandenų
Šiai pirmąkart
Arba paskutinįsyk atsivėrus
Klykdama grieždama dantimis
Gimdau tavo pradėtąjį
Dar aname gyvenime
O šiame sunokintą vaisių
Praradusi laumžirgio šikšnosparnio varno
Netgi puolusio angelo
Bet ne žmogaus sparnus

O. Baliukonytė. „Neregio sodai“.

O. Baliukonytė. „Šviesos link“.

Lietuvos Rašytojų klube (iš kairės): O. Baliukonytė, I. Gansinaiškaitė, V. Daujotytė ir V. Sventickas. Nuotr. Algimanto Žižūno

Poezija ir tapyba

Viena įdomiausių šiandieninės Lietuvos poečių, Onė Baliukonytė, vasarodama Nidoje parašė eilėraščių ciklą *Neregio sodai*. Pradedamas naujais, rudenių veiklos sezoną, Rašytojų klubas Onė Baliukonytę pakvietė su šiuo poezijos ciklu supažindinti skaitytojus, kolegą rašytojus. O poetė į klubą atėjo su staigmena — skaitė ne tik naujus, Nidoje parašytus, eilėraščius (tris iš jų čia spausdiname), bet klube surengė ir pačios nutapytų paveikslų parodą.

Daug gražių ir nuosirdžių žodžių apie plunksnos draugę, jos poeziją ir tapybą tarė rašytoja Irena Gansinaiškaitė (beje, jos įdomi proza paražina, ne tik išeivijos, bet ir Lietuvos rašytojams — I. Gansinaiškaitė savo apsakymus ir kitus kūrinius neskuba skelbti, spausdinti, bet, kai jie retsykiais pasirodo — ilgam palieka ryškų pėdsaką mūsų

literatūroje). I. Gansinaiškaitė sakė, kad O. Baliukonytė, vejama amžino ilgesio, greta poezijos emėsi ir tapybos. Jos paveikluose daug sparnuotų pavidalų. Pasak I. Gansinaiškaitės, poetė trokšta sparnų, aukštų, nepatirtų erdvių, bet bijo palikti ir žemę.

Poezijos vakare kalbėjusi, literatūros tyrinėtoja Viktorija Daujotytė sakė, kad greta plunksnos paėmusi dar ir teptuką, O. Baliukonytė emėsi ieškoti kitų išraiškos formų, tobulinti kūrėjo kelią. V. Daujotytės nuomone, O. Baliukonytė, poezijoje peržengianti aukščiausius slenksčius, kaip atitikmenį emėsi tapybos, pasiryžusi prasiveržti anapus kalbos, anapus žodžio — į spalvų, šviesos pasaulį. Beje ir viename ciklo *Neregio sodai* eilėraštyje pati poetė pripažįsta, kad Rašmenų tirštuma / Jau nieko negali išreikšti. Jei O. Baliukonytės poezijai bū-

dingas dramatiškas braižas, tai, anot V. Daujotytės, atsvara tam dramatiškumui tampa jos paveikslų mėlyna šviesa.

Apie O. Baliukonytės poezijos, o taip pat naujojo ciklo *Neregio sodai* ryšį su jos paveikslais kalbėjo ir Rašytojų sąjungos pirmininkas, literatūros kritikas Valentinas Sventickas.

Paklausta, kaip emėsi tapybos, O. Baliukonytė prisipažino, kad tie sparnuoti paveikslai jai irgi buvo staigmena, netikėtas atradimas. O pretekstą paimti dažus ir teptuką jai davė dukters — Dailės akademijos studentės, išvykimas į praktiką. Likusi viena, ji ir paėmė į rankas teptuką, o pa-bandžius, jau negalėjo atsitraukti, nors, pasak poetės, tapyba atima daug jėgų ir energijos. Vis dėlto tapyba jai teikia malonumą, dabar ji kitaip matanti spalvas, tapant pasaulis jai atrodo spalvingesnis.

Algimantas A. Naujokaitis

Žodis, judesys, linija...

Šiuo metu Jaunimo centro Čiurlionio galerijos salėse vyksta retrospektyvinė dailininkės poetės Daivos Karužaitės tapybos darbų paroda. Jos paveikslai be pavadinimų, todėl, iškabinusi naujuosius savo paveikslus pirmojoje salėje, ją pavadino „Džiaugsmas“, antrosios salės ekspoziciją pavadino „Liūdesys“, o trečiojoje — paveikslėliai mokinių, brežiančių pirmą liniją, dengiančių pirmą dažų sluoksnį. Parodos atidarymas įvyko spalio 8 d. vakare, kai Čiurlionio galerijoje gražiai sutarė ir vienas kitą papildė įvairiausi menai.

Aktorės režisierės Audrės Budrytės rankose tyliai monotoniškai pradėjo dundėti būgnelis, kviesdamas visus, pasiklidusius po sales, į vieną būrį. Susirinkus, žvakių šviesoje nuskambėjo Daivos poezijos posmai. Iškilmingu ritmu aidi žodžiai, skaito Audrė. Jos išraiškingas balsas ir poetinė mintis paliečia kiekvieną, pasiekia paveikslus, kuriuose, tarsi blaškomi įsisiautėjusių bangų verpeto, suspindo šokantys audros paukščiai. Eilėraščių forma glausta, nuguldinta ir labai asmeniškai. Skaitant Audrė, galėjai išgirsti netikėto momento džiaugsmą ar iš pasamones išlindusį minties blyksnį ir skaudaus įsiklausymo į begantį laiką nuotaiką. Žmogaus balso sukelta įspūdi papildė išraiškos šokis: — langas peršviečiamas judesys, lankstus lieknas siluetas, pasakojantis nerimo, įtampos, vilties ar netikėto džiaugsmo temą, sustiprino vakaro emocinį krūvį. Šoko Lina Bulovaitė, pirmą kartą Čikagoje. Prie fortepijono atsieda jaunas pianistas. Tai Jeannot

Karuza Arsenault. Jis atlieka tris kūrinius. Visiems didžiule staigmena, nes du kūriniai yra jo kompozicijos ir vienas jų dedikuotas a.a. Romui Jonui Karužai. Į muzikos ritmą vėl įsilieja Audrės balsas ir, lyg įvardindama Daivos Karužaitės kūrybos motto, žodžiais „rinkdama akmenis / ieškojau paslapčių ir / radau žodį“, užbaigia įspūdingą vakaro programą. Traukia dėmesį paveikslai ir spalvingas vaišių stalas.

Savo gyvenime ir kūryboje žmogus naudojasi istorine patirtimi, žinodamas senąją ir nūdienos meno kalbą, skirtingus stilius, žanrus, ir savo jausminį pasaulį priima jo asmenybę geriausiai išreiškiančią formą. Dailininkė Daiva Karužaitė kūrybą suvokia kaip sakralinį aktą ir atsakymo į egzistencinius klausimus ieš-

Daiva Karužaitė

ko ne tik stebėdama, jausdama ar apmąstydama bet ir filosofuodama, lyg panardindama žiūrovą į neapibrėžtą būsenos kaitą. Jos paveikslai be

DAIVA KARUŽAITĖ

DABARTIS

Radau paukščio sparną,
numestą prie irių
mūsų numylėtą ir
ir paliktą
Galerijos širdy įvyko karas
Virve: traukiama į dvi puses
Staiga nukrito ant skulptūros

Seniai susikalbėjom
Mūsų žodžiai seniai
pasirodė dailininkų abstraktuose

Mačiau mažytius angelėlius
Pasilepusius pas pusbrolių

Medžio šakos Marijos šešelyje

Balsai aidi per mikrofoną

Per audrą irisai išsilaike...

datų ir be pavadinimų, tad tegul kiekvienas apsilankęs čia susiras sau artimą jausminę erdvę.

Ekspressionistinė, dramatiška, pilna simbolių tema išryškėja antroje salėje, pavadintoje „Liūdesys“. Netikėta mistinė jėga užvaldo, žvelgiant į juodą kryžių, pakirstus kraujuojančius sparnus, žėrintį degantį kūną, trykstantį kraują, o priešprieša — pastovumo tvirtumo simboliai, vertikalus stulpas, kurį apsvijęs žaltys kyla aukštyn. Meninė kalba apibendrinta iki simbolio, efemeriskas įvaizdis labai tvirtai surestoje paveikslų plokštumos kompozicijoje primena sapną ar vizijų vaizdinius, iš pasamones kylančius minties pulsus ir suteikia jiems kraupios net siurrealistiškos vystomos temos nuotaiką. Trijų paveikslų plotmėje išryškėja skaudžios netekties ir vos rušenancijos vilties tema, bet kai žvilgsnis pro kryžių slysta tolyn — prieš akis atsiveria gilus gaisrų ir audringos saulės laidos spinduliai nušviesti toliai ir dar toliau perspektyvoje galime atrasti žydręsio lopinėlį. „Liūdesio“ temos paveikluose daug atviro skausmo, didelė įtampa sustiprinama sodriomis spalvomis. Spalvos grynos ir ryškios; kosmoso platybėje dominuoja mėlyna ar sodriai žalia, jos susipina, sukurdamos įvairius spalvų niuansus. Paveikluose atsiradęs judas ryškus kontrastas dar labiau pagilina erdves gilumos įspūdį, iš plokštumos išsoka kerinti juodoji dėmė. Visada emocionali, labai tapybiškai išreikšta tema kartais igauna ir švelnesnius tonus, bet ramybės ir čia nėra, dažniausiai egzistuoja paslaptingas skambėjimas, kurio įspūdį dar sustiprina pertrauktos ar lūžtančios linijos. Dailininkės paveikslų kompozicija paklūsta melinei disciplinai, bet visada juose išlieka ir momento spontaniškumas.

Nepaprasta dailininkės paveikluose — temų nusakančių elementų išdėstymas, lyg ieškant pagrindinių akies traukos taškų, gilus erdvizmas ir judesys. Jeigu sustosime prie moters paveiklo, gal autoportreto, galime pastebėti dvasios išgyvenimo raudą. Dailininkė, pasitelkusi įspūdingą gelsvos, rausvos, oranžinės, raudonos kraujo spalvos gamą, apvainikuodama tamsiai žaliais, mėlynais tonais, žiūrovą nuveda į gilią erdvę.

Pirmos salės paveikluose daug atviro trykštančio džiaugsmo atsiveria šviesomis erdvėmis ir paukščių siluetais, veikia paukščių sparnų linija, jų meilės šokiai. „Paukščiai — tai galinga, kylanti ir viską užvaldanti, jėga. Tai džiaugsmas, laimė, geroji šviesioji energija“, — taip apibūdino Daiva, vieną iš geriausių savo ciklo „Džiaugsmas“ — tai dailininkės apmąstymai apie jausmus, pasitelkiant nepaprastą išraiškos simbolių paukštį. Skambus, tarsi vėjuto pajurio oro nuskaidrintas, kloritas atliepia paukščio nerimui, jo lakiam skrydžiui, išskleistų sparnų linijai. Paskiškai paukščiai nušvieta netikėtos šviesos nušviesti. Toli nuo uolų kranto ir audringos jūros spalvų kontrastai išskiria paveikslą iš viso „Džiaugsmo“ ciklo: stipri dinamiška kompozicija, linijų, formų potėpių ritmas, vidinis nervas — viskas sutelpa drobės plokštumoje. Paukščiai, jie simboliuoja amžiną nerimą, norą pakilti kaip paukščiai virš žemės, atsiplešti nuo kasdienybės ir tapti kažkuo kitu, lengvu ir nevaržomu.

Savitą, neįprastai jaunatvišką nuotaiką sukuria trečioje salėje sukabinti mažųjų kūrėjų darbai. Linija, kontūras, nužymintis visus pasaulio supančius daiktus — namelį, paukštelį, geležį, šulinį ar mamą ir visus kitus mylimus dalykus, kuriuos būtina ne tik nupešti, bet ir nuspalvinti, galima atrasti mažuose paveikslėliuose. Ir dalyvių sąrašą turiu, jų net 16, bet nevadinsiu, dar skaityti jie nemoka, jiems kokie penkeri ar šešeri metai. O segmentinio apskritimo su žvaigždės ar penkių pirštų motyvu centre ir sidabriniais trikampių blyksniais šonuose, koliazos, kaukės, ar meškino kompozicijos autorius yra Jeannot Karuza Arsenault. Jis taip pat pirmą kartą dalyvauja parodoje.

Žvelgdama į ankstyvuosius, vėlesnius ir naujausius dailininkės darbus, tarsi perėjau jos kūrybos skaidrėjimo takeliu. Gal ši paroda, tapybos ir poezijos junginys, girdeju, kad netrukus pasirodys ir jos poezijos leidinėlis, nors šiek tiek atskleidė Daivos Karužaitės pasaulėjautą, jos filosofinį santykių su tikrove. Dailininkės Daivos Karužaitės kūrybą galima pamatyti Jaunimo centre Čiurlionio galerijos salėje. Kviečia apsilankyti.

Laima Krivickienė

Daiva Karužaitė. „Paukštis“.

Leidiniai

Nauja Lietuvos istorijos knyga

Gavusi užsakymą ir paramą iš Čikagoje veikiančio Vydūno fondo, Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla išleido Valstybinės premijos laureato prof. Edvardo Gudavičiaus stambų veikalą — *Lietuvos istorijos* pirmąjį tomą. Jo pristatymas ir aptarimas buvo surengtas Rašytojų klube.

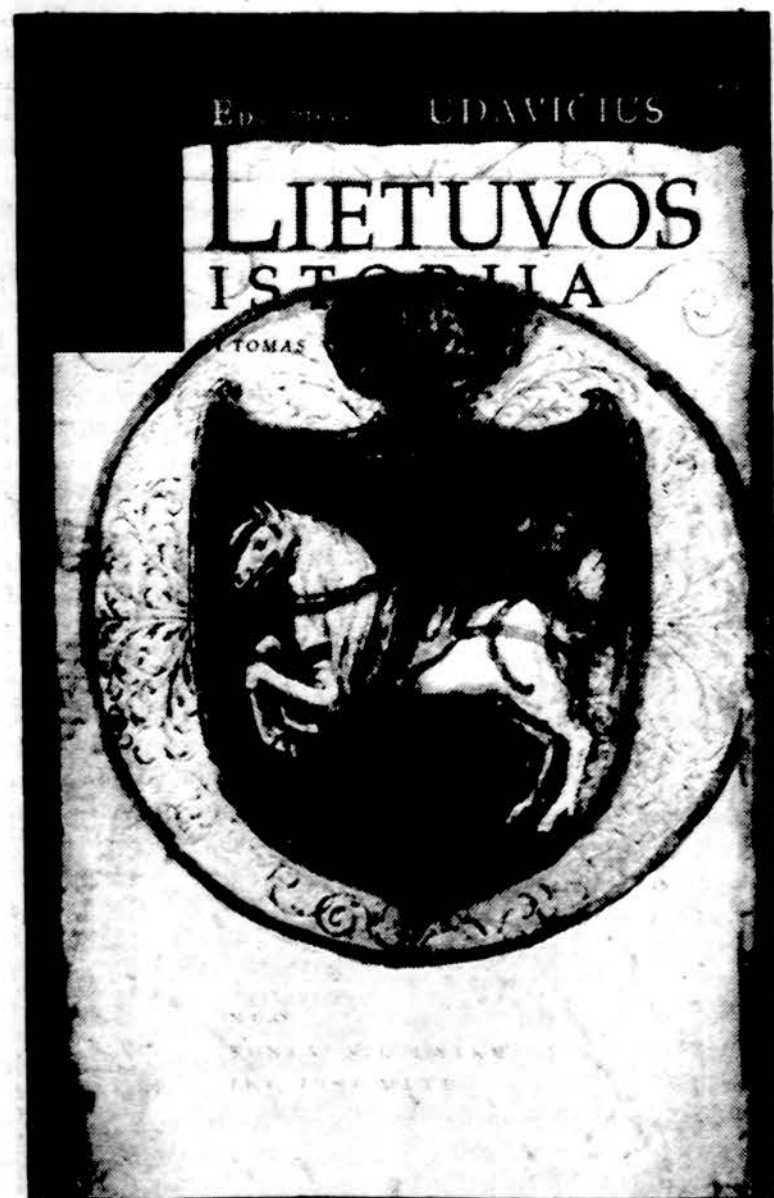
Sausakimšoje klubo salėje pristatydami šią knygą, Rašytojų sąjungos leidyklos redaktorius Vytautas Girdziškis pasakė, kad E. Gudavičiaus parašyta Lietuvos istorija — svarbus savo tūkstantmetį sutinkiančios mūsų valstybės kultūros reiškinys, prilygstantis Maironio *Pavasario balsų* ar V. Mykoliaičio — Putino romano *Alturių šešėly* pasirodymui. Pasak V. Girdziškaus, metodas, kurį prof. E. Gudavičius naudojo, rašydamas *Lietuvos istoriją*, i

tas ir įžvalgumas, gražiai derinasi su beletristo talentu. Tačiau laisvai fantazijai autorius beveik nepalieka vietos. Jei jis ir daro kokius neįprastus sprendimus arba mėgina pažvelgti į visoms žinomus įvykius nauju žvilgsniu, visa tai grindžia, gretindamas istoriniuose šaltiniuose minimus faktus. Tuos šaltinius mokslininkas perskaito atidžiai akimi, pastebėdamas juose rimtus ar sąmoningus metraštininkų iškraipymus bei nutylėjimus. Tad šis veikalas ne šiaip sau naujas senų įvykių perpasakojimas, bet mokslo ir meno sintezės kūrinys, apimantis didžiulį Lietuvos istorijos laikotarpį — nuo seniausių laikų iki 1569 metų — vienu dramatiškiausių mūsų valstybės gyvenimo epizodų — Liublino unijos.

V. Girdziškis sakė, kad savo knygoje prof. E. Gudavičius skaitytą vedžioja po slapčiausių mūsų praeities labirintus, aptikdamas naujų ir nuostabių dalykų, o visiems žinomi faktai nušvinta kita šviesa, kai į juos imi žvelgti ne vien savo parapijos, bet apsišvietusio europiečio žvilgsniu. Šiame veikle mūsų praeitis ir valstybė iškyla su visomis savo galiomis ir negaliomis, su didybe ir menkumu. Pasak

Užpakalinis viršelis.

Lietuvos istorijos priekinio viršelio faksimilė.

Prof. Edvardas Gudavičius su naujai išleista *Lietuvos istorija*.

prelegento, su tikro menininko jėga autorius parodo Lietuvos karalystės dramą, išryškindamas jos tragizmą. Maža, vos pusmilionį gyventojų turėjusi mūsų gentis, šio tūkstantmečio pradžioje pradėjusi kurti valstybę, amžiaus viduryje pasiekia imperinės galios, su kuria priversti skaitytis beveik visi Europos vadovai, neišskiriant ir patio Romos popiežiaus.

Deja, visų imperijų likimas panašus — jos žlunga. Ne išimtis ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Autorius įtaigiai parodo bei įrodo ir dramatiškos LDK griūtį, kitų istorinių įvykių priežastis. Pasak prof. E. Gudavičiaus, nieko nepadarysi — buvo taip, kaip buvo. Kodėl negalėjo būti kitaip, atsakymą rasime šioje knygoje.

Knygos sutiktuose kalbėjose, jos rengimo ir leidimo iniciatorių, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto prof. Egidijus Aleksandravičius išskleidžia šiuos ir kitus *Lietuvos istorijos* autoriaus objektavimo bruožus. Istorijos bendrojo kuro pateikimas reikalauja sintetinio intelekto, kur erudicija, logikos galia ir konstruktyvumas būtų sudėti į vieną vietą, kalbėjo E. Aleksandravičius. Analitinius darbus gali rašyti vienas intelektualas, o parašyti sintezę reikia kitokių savybių, netgi drąsos, — tęsė prelegentas.

Pratęsdamas šią mintį, knygos autoriaus kolega prof. Alfredas Bumblauskas (beje, ėmėsi rašyti kitą — LDK istoriją) paaiškino, kad į tamisiuosius mūsų istorijos tarpinius E. Gudavičius sugeba pažvelgti kaip į nulemtus bendrą Europai geopolitinį aplinkybių. Taigi, profesorius E. Gudavičius buvo ir yra novatorių, tęsė A. Bumblauskas. Jo nuomone, šią jo knygą reikėtų analizuoti ir gretinti ne su Z. Ivinskio ar kitais čia minėtais istorikais. E. Gudavičius pakeičia A. Šapokos istorijos paradigmą. Z. Ivinskis bandė, bet nespejo to padaryti, nes pritaipo prie išeivijos gynybinių istoriografijos vertybių — saugoti lietuvių, lietuviškumą. A. Šapokos istorija buvo didelis anų laikų laimėjimas, tačiau ji buvo grindžiama dviem abstrakčiais konstrukcijos elementais — valstybės stiprėjimu ir jos silpnėjimu. Ant šių dviejų kategorijų nyčių visa A. Šapokos istorija ir suverta. Tuo tarpu E. Gudavičiaus istorija, pasak A. Bumblausko, yra nebe įvykių, o visuomenės istorija. Mokslotyroje tokie veikalai vadinami paradigmatais, nes pakeičia ir objekto sampratą, ir tyrimo metodą. „Pasaulio ir Europos istorija A. Šapokos pateikiama kaip vienalaikiai

kontekstai, — kalbėjo A. Bumblauskas. Tarkim, Gudavičiaus istorijoje rašoma apie 16 amžių ir papildoma tuo, kas tada vyko Europoje. Jo metodas yra diametraliai priešingas. Jis drįsta lyginti chronologiškai nesulyginamus reiškinys. Jis mato bendrybes tarp frankų ir ankstyvosios lietuvių visuomenės, lygina lietuvių su sausumos vikiniais. Taigi, tai yra nebe kontekstai, o istorinė tipologija. Tokia tipologija labiausiai erziną ir erzina Lietuvos visuomenę, bent jau jos dalį. Bet tai ir yra modernus požiūris į istoriją. Vien tipologinio principo pakaktų pagrįsti teiginį, esą profesorius yra modernios istoriografijos stulpas. Tačiau profesorius E. Gudavičius eina dar toliau. Jo metodika remiasi teiginiu, kad istorija yra ne kas kita, o gyvenimo projekcija. Taip niekada negalėtų pasakyti tradicinis istorikas, net ir modernistai, nes paprastai remiamasi prielaida, kad praeitis yra savita ir atskirta nuo mūsų dabarties, kad praeitis negalima primesti dabarties sąvokų ir kategorijų. Profesorius, priešingai, parąšė šią istoriją grįsdamas dabarties kategorijomis. Taip profesorius grąžina istorijai jau nugincyta istorijos, kaip gyvenimo mokytojos vaidmenį.

Knygos autorius atsakė į susirinkusių klausimus. Į klausimą, kada baigs šį didelį darbą, kada parašys dar du *Lietuvos istorijos* tomus, E. Gudavičius suabejojo, ar užteks jėgų, nes veikalą rašas laisvalaikio, o Istorijos institute, universitete turįs nemazai, jo žodžiais tariant, planinių darbų, už kuriuos jam mokama alga. Bet, mano galva, profesorius tą darbą įveiks, tuo labiau, kad savo veikalo pirmojo tomo baigiamajame žodyje jis pripažįsta, jog, imantis šio sunkaus darbo, jam „akis badė garbiojo Z. Ivinskio pavyzdys, kuris, sunaikia gyvendamas ir dar sunkiau dirbdamas, vis dėlto šio darbo ėmėsi ir paliko geriausių Lietuvos istorijos sintezę iki Vytauto Didžiojo mirties“.

Veikalo išleidimo ir su juo sutapusio autoriaus 70 metų jubiliejaus proga prof. E. Gudavičius sveikino jo kolegos ir talento gerbėjai, tarp jų ir prof. Vytautas Landsbergis. Vydūno fondo vardu sveikiniams ir dovanas įteikė jo atstovas Edmundas Kulikauskas. Akademines skautų organizacijos vardu E. Gudavičių pasveikino prof. Algirdas Avizienis.

Knygos pristatyme dalyvavo geras būrelis Vilniuje besilankantių JAV lietuvių — prof. B. Vaškevičius, Seimo ir JAV LB atstovų komisijos pirmininkė

Pomirtinės gyvosios deivės

Penkeriems metams praėjus nuo Marijos Gimbutienės mirties, šią vasarą ji vėl prabilo į mus ir pasaulį. Jos naujausia knyga *The Living Goddesses* (Gyvosios deivės) išleido Kalifornijos universiteto leidykla.

Pomirtinės knygos gimimą įvadė aprašo jos redaktorė, autorės artima draugė Miriam Robbins Dexter. Anot jos, Gimbutienė visad planavo „dar vieną knygą“. Nepaisydama aštrėjančių skausmų, ji nesiliovė dirbusi, kol ją išvežė į ligoninę dešimt dienų prieš mirtį. Vos jai užmerkus akis, jos dukterė Živilė paskambino redaktorei, prašydama užbaigti motinos beveik užbaigtą rankraštį.

Gyvosios deivės išsiskiria iš kitų Gimbutienės veikalų ypatingu dėmesiu tautosakai ir mitams. Autorė susumuoja savo ankstesnius darbus ir juos papildo naujausių Akmens amžiaus tyrinėjimų duomenimis. Tai dar vienas vertingas jos įnašas į tautosakos bei mitologijos studijas ir į naująją, įvairias mokslo šakas apjungiančią, „archeomitologijos“ sritį. Mitologijos tyrėjams ji suteikė konkrečią medžiagą — statulas, statuleles, chronologinę statistiką, informaciją apie kilmę ir šaltinius.

Gimbutienė užbaigia savo paskutinį veikalą išsamia studija apie senosios baltiečių religijos deivės, deivės, laumes,

Liūda Rugienienė, PLB valdybos vykdomasis vicepirmininkas Algis Rugienis.

Jau vėliau, po pristatymo Rašytojų sąjungos leidyklos darbuotojai sakė, kad E. Gudavičiaus *Lietuvos istorija* tapo viena labiausiai perkamu knyga. Ją gali įsigyti ir užsienio lietuviai — tuo tikslu 300 egzempliorių pasiūsta į Čikagą, į Vydūno fondą: 14911 127 Str. Lemont, IL 60439, tel. 630-243-0865.

Algimantas Antanas Naujokaitis

raganas, aivarus. Ji tvirtina, kad toji religija, apimanti Lietuvą, Latviją, Suomiją ir Estiją, yra bene didžiausias Senosios Europos įsitikinimų ir tradicijų lobynas. Senosios deivės dar neseniai buvo gyvos lietuvių samoneje ir gyvenime, kol šio šimtmečio viduryje jas ėmė vis sparčiau išstumti technologija ir politiniai perversmai.

Anot redaktorių, Marija Gimbutienė nuo pačios vaikystės jautė ypatingą giminingumą lietuvių ir latvių deivėms. Tos deivės išliko gyvos jos dvasiniame gamtovaizdyje ir maitino jos meilę žemei, vandenims, gelems, medžiams. Gimbutienė buvo ekologė — gamtosaugininkė dar seniai prieš to žodžio paplitimą ir išpopuliarėjimą. Gamtos meilė tapo pagrindu jos gyvenimo filosofijai ir asmeniškam dvasingumui.

Gimbutienės veikalai, rašo redaktorė, įžiebė gausybę ginčų ir diskusijų, nes ji buvo originali mąstytoja, dinamiška mokslininkė, ir ryžtingai skelbė savo hipotezes. Ji niekad nesislėpė nuo kritikos ir nevengė rizikos. Todėl ji turėjo daugelį šalininkų ir nemažiau balsingų kritikų.

Paskutinįjį Gimbutienės gyvenimo dešimtmetį jos idėjos susilaukė ypatingo atgarsio Amerikoje ir kitur plintančiame ekologiniame ir dvasiniame judėjime. Jos knygos ir jos asmenybė palietė tūkstančių širdis ir padėjo išaukšti naują ekologų kartą, reikšmingai paveikė antropologų, tautosakininkų ir mitologijos tyrėjų požiūrius. Knygoje randame ilgą sąrašą istorikų, kalbininkų ir kitų žinovų, kurie padėjo spaudai paruošti pomirtinį rankraštį.

Gyvybės deivės redaktorė pabrėžia Gimbutienės meilę tautosakos ir mito figūroms, jos aistrą savo temai. Tas neatsiejamas aistros ir žinijos junginys yra Gimbutienės palikimas mums, rašo Miriam Robbins Dexter.

(LER)

TRAGIŠKO ŽYDŲ LIKIMO LIUDIJIMAI

Leidykla „Margi raštai“ Lietuvoje išleido nuo 1983 m. Kanadoje gyvenančios buvusios Vilniaus universiteto ekonomikos profesorės Saros Ginitaitės-Rubinsonienės *Atminimo knygą*.

Prieš ketvertą metų autorė jau yra išleidusi nedidelę knygę *Žydų tautos tragedijos Lietuvoje* pradžią, kurioje trumpai ir įtikinamai vaizduoja tragiškus įvykius Kauno žydų gėte vokiečių okupacijos metais, masines žudynes laikinojoje sostinėje ir kitose Lietuvos vietovėse.

Atminimo knyga — tarytum šios liūdno temos tęsinys. Tik čia daug plačiau nušviečiamas šių įvykių istorinis fonas, Kauno žydų bendruomenės gyvenimas prieškarinėje nepriklausomoje Lietuvoje, pasipriešinimo judėjimas pačiame gėte ir už jo ribų. Rašoma apie lietuvių, gelbėjusių žydus ir jų vaikus nuo pradžios, ir tuos, kurie talkininkavo naciams jų kruvinuose darbuose. Autorė jokių būdų nebando kaltinti dėl to visos lietuvių tautos, kaip tai neretai daroma, ji tik pateikia autentiškus savo išgyvenimus, taip pat istorikų surinktus faktus.

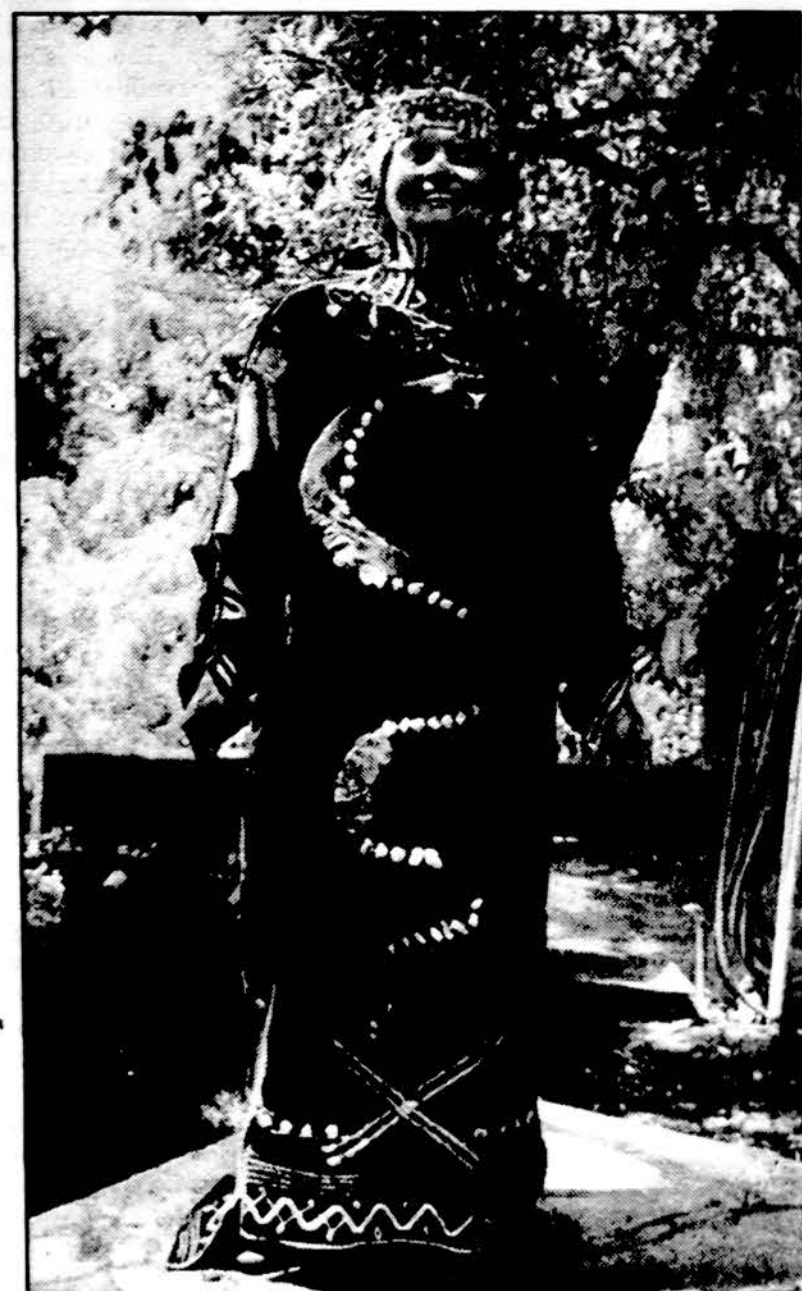
Viena prisiminimų linija — savo šeimos ir artimųjų išgyvenimai, tėvo ir motinos žūtis. 1941-ųjų vasarą, vos tik vokiečiai užėmė Kauną, keli vietiniai baltarusiai įsibrovė į Gintų namus, išvarė ir čia pat už tvoros sušaudė penkis suaugusius vyrus. Ką tik gimnazija baigusi Sara Ginitaitė šią artimųjų egzėkuciją matė pro langą savo akimis. Vėliau ji kaip ir kiti žydai patyrė gėto pažeminimus ir patyčias, kai žmonės be jokių skrupulų būdavo skirstomi į mirtininkus ir tuos, kurie kol kas užlauros lemties išvengė. Autorė pavyko iš gėto pabėgti ir su ginklu rankoje kovoti prieš nacius bei jų pakalikus.

Po karo Sara Ginitaitė studijavo ekonomiką Vilniaus universitete, vėliau pati dėstė šiuos mokslus, tapo profesore, ištekojo už kartu pasipriešinimo kovose dalyvavusio tautiečio žurnalisto Michailo Rubinsono, užaugino dvi dukras. Po ankstyvos vyro mirties kartu su dukters Tanios Vasiliauskienės šeima sumanė emigruoti į Kanadą, kur jau gyveno jaunesnioji Rubinsonų dukra Ania. Aišku, prasidėjo gėdinimas, persekiojimas, triukšmingai pašalinta iš komunistų partijos, iš baimės nusigėrė ne vienas kolega ir pažįstamas. Net knygoje apie universitetą neliko dėstytojos Saros Ginitaitės pavardės ir fotografijos...

Išvažiavusi Sara Ginitaitė-Rubinsonienė apsigyveno Toronte, dėstė sociologijos mokslus Yorko universitete, pradėjo tyrinėti holokausto Rytų Europoje ir Lietuvoje problemas. Tuo tikslu aplankė ne vieną šalį. Beveik kasmet lankosi ir Lietuvoje.

Knygos autorė lieka objektyvi istorijos liudytoja, o ne kaltintoja. *Atminimo knygos* skyrelyje — Lietuvos žydų katastrofos kontekstas ir interpretacija, ji bando nagrinėti holokausto politines, ekonomines, religines ir kitas priežastis. Pabaigoje pateikiamas istorinių dokumentų ir pavardžių sąrašas. Jame minimi ir nacių talkininkai, ir žmonės, pasiaukojantys slėpė žydus, ir daug nukankintų, sušaudytų artimųjų, pažįstamų žmonių.

Jadvyga Godunavičienė

Marija Gimbutienė, vilkinti lietuvių dailininku jai sukurta Egles žaliųjų karalienės kostiumą

Dailininkės kūrybos puokštė Skuodui

Rugsejo 21 d. pavakary Skuodo muziejuje nuotaikingai skambėjo kaimo kapelos muzika ir dainos — skuodiškiai sveikino Čikagoje gyvenančių dailininkę Magdalena Birutę Stankūnienę, atvykusią į jos kūrybos parodos atidarymą. Dvidešimt aštuonių savo kūrinių rinkinį — dailininkę plačiai išgarsinusio grafikos ciklo „Lietuvos kaimo moters darbai“ ir naujausio grafikos ciklo „Madeinos sodai“ raizinių, „Gelių“ ciklo tapybos paveikslų — dailininkė atnešė su savimi. Čikagoje, kurioje gyvena nuo 1964 m., ji dirba dailininkės parodoje Čikagoje. Alytiškiams M. B. Stankūnienė padovanojo ir tris naujus savo paveikslus iš batikos ciklo „Žemės planeta“. Iki šiol dailininkės namus Čikagoje puošė ir Viktoro Petravičiaus, kurį dailininkė laiko didžiausiu savo mokytoju, grafikos kūrinių. Du jo paveikslus dailininkė padovanojo savo mokytojo žemėčiams — Zanavykų krašto muziejui.

Pagerbti lauktos viešnios, praturtinusios dar jauną, tik 1991 m. įsteigtą, muziejų ir nepasididžiavusios atvykti į ekspozicijos atidarymą, susirinko rajono vadovai, kultūrininkai. Skuode vykstantio tarptautinio liaudies meistrų tapybos gamtoje dalyviai. Už kūrybos dovana dailininkės dėkojo rajono meras Liudvikas

Žukauskas, muziejaus direktorė Irena Marcinkevičienė, dr. Algis Zaboras. Viešnia sakė paskyrusi Skuodui ir naujų savo batikos paveikslų, kurie netrukus pasieks muziejų.

Dideles savo kūrinių kolekcijas, pažintines bei archyvinės medžiagos apie išeivijos dailę rinkinius, daug vertingų leidinių dailininkė Magdalena B. Stankūnienė jau anksčiau yra padovanojusi didžiųjų Lietuvos miestų kultūros ir mokslo įstaigoms — Lietuvos dailės muziejui, Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejui, M. Mazvydo bibliotekai ir kt. Vėliau, pavažinęs į Lietuvos miestus ir miestelius, dailininkė įsitikino, kad provincijos kultūros įstaigoms kur kas labiau nei didmiesčiams reikia dėmesio ir paramos. Dabar jau labiau rūpi užkampių Lietuvai. Pernai savo naujų batikos kūrinių puokštę ji padovanojo Plungei, Žemaičių dailės muziejui buvo surengta šių kūrinių paroda. Visokeriopai M. B. Stankūnienė parėmė savo gimtinės — Vilkaviškio krašto muziejų, pernai vasarą jai iškilmingai įteiktos Vilkaviškio

garbės pilietės regalias. Savo kūrinių dailininkė padovanojo atkampių rajonų bibliotekoms.

Šiemet savo kūrinių rinkinius Magdalena paskyrė Rokiškio, Rietavo muziejams, o į Alytaus kraštotyros muziejų pati nuvežė ir padovanojo išeivijoje mirusio dailininko Antano Petrikonio, kilusio iš Dūkijos, tapybos paveikslą „Ieva“, kurį 1964 m. pirkė šio dailininko parodoje Čikagoje. Alytiškiams M. B. Stankūnienė padovanojo ir tris naujus savo paveikslus iš batikos ciklo „Žemės planeta“. Iki šiol dailininkės namus Čikagoje puošė ir Viktoro Petravičiaus, kurį dailininkė laiko didžiausiu savo mokytoju, grafikos kūrinių. Du jo paveikslus dailininkė padovanojo savo mokytojo žemėčiams — Zanavykų krašto muziejui.

Pasak M. B. Stankūnienės, pabuvusi Lietuvoje ir išdalinusi per metus sukurtus savo paveikslus, grįžusi į Čikagą ji vėl su nekantrumu ir džiaugsmu įmisi kūrybos.

Julija Mušinskienė

Dail. Magdalena B. Stankūnienė (pirmoji kairėje) už parodą ir dovanotus kūrinius dėkojo Skuodo rajono vadovams (iš kairės) K. Viršilas, L. Žukauskas ir muziejaus direktorė I. Marcinkevičienė.

Dail. M. B. Stankūnienės kūrybos parodos atidarymą Skuodo muziejuje š.m. rugsejo 2 d.

JAU PASKIRTOS VISOS JAV LB KULTŪROS TARYBOS PREMIJOS

JUOZAS MASILIONIS — LAUREATAS

JAV LB Kultūros taryba savo posėdyje š.m. rugsejo 22 d. vienbalsiai nutarė skirti

Juoza Masilionis.

specialią premiją pedagogui Juozui Masilionui už jo viso amžiaus pedagoginį darbą ir didelį įnašą į lituanistinį švietimą išeivijoje.

Premijos mecenatas dr. Jonas Adamavičius.

LAUREATĖ — „TĖVYNĖS GARSŲ“ RADIO PROGRAMA

Išsklausius atsiųstus radio programų įrašus, po ilgų svarstymų, visi komisijos nariai balsų dauguma nutarė šių metų radio premiją skirti „Tėvynės garsams“, Clevelando lietuvių radijų, vadovaujamam Aldonos Stempuzienės.

Premijos komisija susidedanti iš: garbės pirm. prelato Jono Kučingio, pirmininko Vy-

tauto Šeštoko, narių: Alės Rūtos, Algirdo Gustaičio, Raimondo Apeikytės ir Viktoro Ralio.

Aldona Stempuzienė.

JURGIS DAUGVILA — LAUREATAS

JAV LB Kultūros tarybos sudaryta komisija, susidedanti iš: pirmininkės Viktorijos Matrangos ir narių — Giedres

Žumbakienės, Dalios Šlenienės, Valentino Ramonio ir Petro Aleksos, nutarė šių metų Dailės premiją skirti dailininkui Jurgiui Daugvilai.

Jurgis Daugvila.

ŠVIETIMO PREMIJA „MAIRONIO“ LIT. MOKYKLAI BOSTONE

JAV LB Švietimo taryba paskyrė premiją „Maironio“ lituanistinei mokyklai 50 metų sukakties gėlavimo proga.

Šių trijų premijų mecenatas yra Lietuvių fondas.

Kauno mišrus choras „Kamertonas“ koncerto metu Kauno valstybinėje filharmonijoje.

„Kamertonas“ — koks jo skambesys?

Prieš kelias savaites Čikagos lietuvių radijas ir laikraščiai pradėjo skelbti pranešimus apie įvyksiantį koncertą spalio 17 d., Jaunimo centre. Šį kartą laukėme svečio iš Lietuvos, Kauno miesto mišraus choro, „Kamertonas“. (Koncertą rengė „Margutis — II“).

Daugumai Čikagos ir apylinkių klausytojų (šių eilučių autoriui taip pat), iki tol nebuvo tekę girdėti šio choro dainavimo, todėl, savaime aišku, belaukiant koncerto, iškilo daug klausimų: koks choro meninis lygis, kuo savitas jų dainavimo „veidas“?

Skaitytojams, kurie neturėjo progos detaliau susipažinti su šio kolektyvo kūrybine biografija, aš pateiksiu trumpą apžvalgą apie „Kamertoną“ — meninę veiklą.

Mišrus choras „Kamertonas“ susikūrė 1995 metų vasarą. Choro subūrė Romaldas Mišukevičius ir choro tarybos pirmininkas Vytautas Normantas. Po pusmečio chorui vadovauti pradėjo Algirdas Viesulas. Chore dainuoja 35 įvairių profesijų dainininkai: muzikos mokytojai, medikai, inžinieriai, studentai ir kiti. Choras su koncertais pasirodo Kauno ir kitų miestų, rajonų koncertų salėse bei bažnyčiose: per metus surengia 15–20 pasirodymų. Kolektyvas yra įrašęs ir išleides garso kasetę „Kalėdinės dainos ir giesmės“ (1997) bei kompaktinį diską A. Vivaldi „Gloria“ (1998). Dalyvavo keliuose tarptautiniuose muzikiniuose festivaluose.

Kolektyvo repertuarą sudar-

o XVI–XX amžiaus kompozitorių kūrinių.

Kaip matome iš tos trumpos kūrybinės choro biografijos, šis meninis vienetas yra dar labai jaunas. Pagal savo nūšių muzikinį išsilavinimą, choras negali būti priskiriamas profesionalių kolektyvų, todėl ir mes jį turime vertinti, kaip mėgėjišką, atitinkamai parenkant ir vertinimo kriterijus.

Mano rašinio tikslas nėra detali atliktų kūrinių analizė. Noriu tik bendrais bruožais pasidalyti patirtais išpuoliais ir mintimis, kurios iškilo, išsklausius koncertą.

O pradėti norėčiau ne nuo svečių ir muzikos, o nuo mūsų pačių — žiūrovų. Viena tik gaila, kad tie, kuriems tos pastabos bus skiriamos, apie tai neskaitys. Dažniausiai jie tokių rašinių ir neskaito, kitaip gal kiek nors ir susimąstytų apie savo elgesį koncertų metu. Labai keista, bet tokie „klausytojai“ dažniausiai galvoja, jog jeigu jie užmoko keliolika dolių už koncertą, tai gali daryti viską, kas į galvą užteka. Pirmiausiai norėčiau pradėti nuo jų vaikščiojimo pirmyn ir atgal į salę. Peršasi išvada, koncertų organizatoriai privalo pastatyti bent vieną žmogų prie sales durų, kuris tokius „keliautojus“ įleistų ar išleistų, tik kūriniui pasibaigus. Kita aktuali problema, tai kalbėjimasis, prieš artistams pradedant kūrinių, ar jo metu. Patikėkite manimi, esant scenoje, viskas visai kitaip atrodė. Kiekvienas atlikėjas nori publikai parodyti visa tai, ką

jis gali geriausia. Kad tai įvyktų, reikalinga viena sąlyga — dėmesys atliktėjui.

Sugrįžkime prie koncerto. Keletas minčių apie dainavimą. Šiame koncerte „Kamertonui“ atstovavo 24 dainininkai. Išsklausius pirmąsias dainas, pradėjo aiškėti choro „charakteris“: jo spalva, tembras.

Galėjome jausti, kokia kryptimi šis vienetas yra vedamas, tai yra, didelis vadovo dėmesys, skiriamas garso kultūrai, minkštam frazavimui, detaliam niuansavimui. Galėjome matyti ir girdėti vadovo glaudų muzikavimą su choroistais, jų abipusį savitarpio supratimą, interpretuojant kūrinius. Buvo atskleista ir kita gera choro savybė — susiklausymas, dėl ko galėjome girdėti gerą balsų derėjimą. Gal ir sunku būtų reikalauti iš visų choroistų vienodo įnašo į muzikavimą, (nes, kaip minėjau, ne visi dainininkai yra profesionaliai tam pasiruošę), tačiau, siekiant dar geresnio bendro muzikinio išraiškingumo, visi choroistai vienodai aktyviai turėtų dalyvauti kūrinių atlikime. Šiuo atveju buvo galima matyti, kad vieni balsai veda tam tikrą balsų grupę, o kiti yra tarsi jiems pritariantys, todėl jų dainavimo manieroje jaučiamas tam tikras pasyvumas. Norėčiau pastebėti kai kuriuos trūkumus vokalinės technikos srityje ir choroistų, turėjusių tam tikrus solinius įterpimus. Žinoma, V. Klovos Udrio dainos iš operos „Pilenai“ atlikimas buvo visai nereikalingas. Šį minusą norėčiau skirti pir-

miausia vadovui, nes, jeigu vadovas žino, kad dainininkas, kuris turi dainuoti solo, yra užkimes ar nesugeba atlikti tam tikro kūrinio reikiamu lygiu, tai tokių programų numerį reikia tiesiog išbraukti: toks dainavimas labai pakenkia bendram koncerto lygiui.

Programa. Labai didelę reikšmę koncerto sekmei ir įspūdžiui sustiprinti turi programos parinkimas ir jos teisingas, kryptingas, sąklydų, rezisūrinis sprendimas.

Šio sekmadienio koncerte girdėjome 33 „atskiras“ dainas, kurias jungė tik viena grandis — jos buvo lietuvių kompozitorių harmonizuotos liaudies dainos, arba jų originalūs kūrinių. Buvo pasirinktas, gal sakyčiau, priimtyviausias būdas: pranešama daina, dainuojama, po žiūrovų plojimų vadovas nusilenkia ir vėl bėga prie mikrofono.

Negana to, tarp tų miniatiūrinių dainų kažkas buvo kalbama, pristatinėjama, netgi kažkaip netinkamai šukaliuojama, kas visiškai netiko visos programos bendrai kūrinių parinkimui. Manysčiau, kad vadovas neturėtų būti pranešėju.

Dar keletas minčių apie koncertinės programos sudarymą. Jeigu koncerte yra atliekama daug nedidelės apimties kūrinių, tai juos kažkokiu būdu reikėtų apjungti į nedidelius — lyg ciklus, kurie būtų jungiami kokia bendra idėja: epochos bendrumo, tematinio ryšio ar dar kokios kitos vieningos minties. Suprantama, tada tie keli kūrinių būtų atliekami be plojimų tarpe jų. Tai sudarytų vientisą koncerto įspūdį. Dabar mes buvome liudininkai to, kad daina trunka minutę ar šiek tiek ilgiau, o kalbama netgi dar ilgiau. Ir taip buvo beveik visą kartą. O juk, atėjus į koncertą, norisi susiklausti ir pasiklausti muzikos.

Apibendrinant koncertą, norėčiau pažymėti, jog, nepaisant vieniokių ar kitokių trūkumų, „Kamertonas“ choras ir jo vadovai yra idėję daug darbo ir pastangų, kad galėtų pasiekti tai, kas pasiekiama. Norisi jiems visiems palinkėti toliau atkakliai siekti meno aukštumų ir vis ieškoti savojo „kamertoniškojo“ skambesio.

Richardas Sokas

A. Mackaus knygų leidimo fondas tarptautinėse mugėse

Suejo metai, kai Vilniuje įsikūrė Kultūros ministerijos remiama viešoji įstaiga „Lietuviškos knygos“. Ta proga surengtoje spaudos konferencijoje buvo pabrėžta, kad šios įstaigos svarbiausias tikslas — lietuviškos knygos propaganda pasaulyje, vertėjų ir kitų šalių leidyklų skatinimas versti lietuvių literatūrą į kitas kalbas ir leisti knygas užsienyje.

Viešosios įstaigos direktorė J. Zabarskaitė spaudos konferencijoje sakė, kad vienas artimiausių projektų — vasario mėnesį Vilniuje surengti didelių knygų mugę. Kartu su Lietuvos leidyklomis, joje dalyvaus ir egzodo literatūrą gražiai leidžiantis Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas. Margoje mugės programoje numatyti susitikimai su išeivijos rašytojais. Į mugę kviečiami Jonas Mekas, kurio stambiai lietuviškųjų dienoraščių knygų leidykla „Baltos lankos“ skuba išleisti iki to laiko, o taip pat Tomas Ven-

clova ir Ichokas Meras iš Izraelio.

Viešoji įstaiga „Lietuviškos knygos“ kartu su 15 Lietuvos leidyklų taip pat dalyvauja spalio mėn. rengiamoje garsiojoje tarptautinėje Frankfurto knygų mugėje. Ir šioje mugėje su savo knygomis dalyvauja A. Mackaus knygų leidimo fondas. Šioje mugėje lietuviškos knygos paskirtas 84 kvadratinį metrų plotas. Parengtas. Šiai parodai skirtas įvairiausias knygų katalogas. Jis platinamas taip pat per užsienio valstybių ambasadas, kad informacija apie lietuviškas knygas pasiektų kuo daugiau pasaulio šalių. Tokios informacijos svarbą pabrėžė ir vienas viešosios įstaigos steigėjų „Baltų lankų“ leidyklos direktorius Saulius Žukas.

Poslinkių jau yra. Iš įvairiose šalyse gyvenančių vertėjų ir leidyklų jau gauta 10 parašų knygų, išleisti lietuviškas knygas. Švedų leidykla „Ariel-Forlags“ ab gondolin

užsimojusi išleisti T. Venclovo eilėraščių rinktinę net 15,000 egz. tiražu. Tokiu tirazu Švedijoje leidžiamos tik zinomiausių poetų knygos.

Viena Suomijos leidykla pasirėngusi išleisti kauniečio rašytojo M. Zingero romaną „Aplink fontaną, arba mažasis Paryžius“. Gauta paraška ir iš Ukrainos išleisti dvidešimties Lietuvos poetų rinktinę. Lenkijos vyriausybė remia šiuolaikines lietuvių literatūros antologijas išleidimą. Vertimais į kitas kalbas labiau susidomėjo D. Sruoginytė, kiti išeivijos vertėjai bei rašytojai.

Konferencijoje buvo pristatyta šios įstaigos ir Goethe instituto Vilniuje nauja programa. „Miestų Europa: vietos laikas literatūroje“. Pagal šį projektą, 2000 metams į Vilnių bus kviečiama 12 Europos didžiųjų miestų rašytojų iš skirtingų valstybių. Jie pristatys savo kūrybą ir savąjį miestą. Kiekvieną mėnesį Vilniuje vyks literatūriniai renginiai, kuriuose dalyvaus po vieną iš dvylikos kviečiamų Europos rašytojų. Dvylika mėnesių, dvylika miestų, dvylika rašytojų.

A. Naujokaitis